

Олександр Янішевський,
здобувач ступеня PhD,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(м. Житомир, Україна)

**ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЇ
В УМОВАХ ФРАГМЕНТОВАНОЇ СУЧАСНОСТІ:
ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИЙ АНАЛІЗ**

Процеси глобалізації сучасності не лише сприяють міжкультурному взаємообміну досвідів та співрозвитку різних етносів, але й зумовлюють переосмислення тих чи інших цінностей і світоглядних переконань з відповідною інтеграцією нових бачень у екзистенційно-етичний вимір людства, зокрема, проблеми самореалізації, щастя, призначення людини і сенсу життя.

Водночас, стрімкий обмін інформацією (правдивої і ні) через зростаючу доступність мережі інтернет, а також створення та ведення віртуальної персони в соціальних мережах зумовлює особливе «поза фізичне» буття людини. Вперше за всю антропологічну історію людина існує у двох вимірах – віртуальному та фізичному, причому міжвимірний стиль поведінки індивіда є часто неідентичним та асинхронним. Фрагментарність модусів реальності – віртуальної та фізичної, внутрішньої та соціальної, етнокультурної та глобальної – позначається на психіці людини, котра прагне цілісності, гармонії як способу зняття такої напруги.

В історії філософії гармонія розумілася Піфагором як числовий порядок космосу: усе гармонійне є пропорційним у певному співвідношенні [1]. Геракліт вбачав гармонію у єдності протилежностей через їх внутрішню напругу: без боротьби немає гармонії [2]. Арістотель, хоч і не розглядав поняття гармонії як філософську категорію, у своєму вченні зазначав, що «золота середина» між крайнощами є чеснотою, що веде людину до досягнення евдемонічного щастя. Дотримання міри через добродетельність (у поведінці, діях, праці, тощо) зумовлює «філію» – дружні відносини вищого порядку, де дружба ґрунтується не на взаємній користі, а на співбутті в чесноті. Отже, гармонійність особистості у розумінні Арістотеля можна інтерпретувати як дотримання золотої середини між психофізичними та матеріальними крайнощами, за умов якої здійснюється евдемонічна добродетельність; гармонійність соціальну можемо трактувати як дружній, збалансований у «золотій середині» самодостатності соціуму [3]. У даосизмі поняття гармонії розуміється як природна властивість космічного принципу Дао, що актуалізується людиною через слідування *У-вей* – життєвий шлях без примусу, тобто таке буття людини, яке є природним і невимушеним, без надлишку, у ставленні і діях до будь-яких життєвих ситуацій. Конфуціанство розглядає гармонію у соціальному значенні, тобто як певну відповідність, узгодженість соціальних відносин з *Небом* (моральний порядок), що досягається кожним через актуалізацію *Де* (людських чеснот) у ритуалах *Лі* (етичні, традиційні, культурні та правові норми як форма втілення моралі Неба у соціум).

В сучасному українському тлумачному словнику «гармонія» у філософській інтерпретації визначається як «*поєднання, злагодженість, взаємна відповідність якостей (предметів, явищ, частин цілого)*» [4]. Одним із сучасних східних розумінь гармонії знаходимо у японській філософії «нагомі» (описана Кеном Моґі) – стану гармонії, спокою та задоволення, ключовими аспектами якого є життя в соціальній злагоді попри можливі розбіжності у поглядах (толерантність); пізнання і відкритість до нового, залишаючись вірним собі; знаходження втіхи в щоденних клопотах («ікіґай», щастя в малому); вмінні змішувати і поєднувати відмінності для гармонійної рівноваги [5]. В цілому, концепцію нагомі можна есенційно інтерпретувати як знаходження балансу в реальності, – або через зміну обставин, якщо це можливо, або через зміну в собі (власне ставлення). С. Джозеф, експерт

позитивної психології, вбачає досягнення людиною гармонії через автентичність – тобто «розуміння себе, здатність правильно визначати свій емоційний стан і можливість відкрито його висловлювати під час взаємодії з іншими» [6]. Автентична людина є соціально гармонійною, оскільки встановлює здорові межі у соціумі та не заважає іншим у їх особистісному становленні.

У світових релігіях, гармонія розглядається в контексті звершенні сенсу людини у Бозі (іслам, християнство) або пізнання Дгарми (буддизм), але з принциповими відмінностями у інтерпретації ролі та місця самої гармонії. У *ісламі*, як і в *християнстві*, гармонія є атрибутом Бога, а отже, гармонійність неможлива без релігійної свідомості та втілення тієї чи іншої чесноти досконалості як зближення з Богом: у *ісламі* такою чеснотою є *послух* згідно Корану та Сунни, де пророк Мугаммеда слугує прикладом досконалості, у той час як в *християнстві* – це *любов*, а Ісус Христос є божим втіленням людської досконалості. У *буддизмі* розуміння гармонії варто розглядати у двох її іпостасях: як *впорядкованість* у сансаристичному (емпіричному) бутті, а також як безпосередньо гармонію у трансцендентній іпостасі. Емпіричний світ у буддизмі є світом стражденним, а отже гармонія як ідеальне поняття не притаманна такому буттю: сансаристичний світ характеризується *впорядкованістю* (як частковий випадок гармонії) через закон карми, де кожна дія тягне за собою відповідний наслідок. Людина може бути лише *мениш стражденною* через практикування Вісімкового шляху (сотеріологічні медитативні та етичні практики), але ніколи гармонійною. *Трансцендентна гармонія* полягає у досягненні людиною нірвани, тобто просвітлення, котре повністю звільняє людину від страждань та кармічного закону, а отже і подальших перероджень. Враховуючи, що такий стан існує поза емпіричним досвідом та не є достатньо описаним у буддійському вченні, трансцендентну гармонійність можемо розуміти лише як позбавлення життєвої напруги і страждань.

Досягнення гармонії є ключем у подоланні фрагментарності людини сучасності, інструментом цілісності особистості незалежно від її діяльності, походження чи економічного стану. Синтетично-практичним висновком у шляху до гармонії для людини може слугувати важливість дотримання правильного співвідношення у духовному та зовнішньому, віртуальному та фізичному (Геракліт), причому таке співвідношення може досягатися У-вей-буттям (даосизм) або через доброчесність, «золоту середину», індикатором якої є евдемонічне задоволення від буття (Арістотель). Шлях до гармонії може виражатися і через інші чесноти – любов до ближнього (християнство), морально-етичний послух (іслам, конфуціанство). В залежності від соціокультурного середовища, економічних та правових можливостей, а також психотипу людини, шлях до гармонії може виражатися через правильне співвідношення толерантності, конформізму та ікігаю (нагомі) або у автентичному бутті, де людина проявляє себе максимально цілісно, незалежно від модусу реальності.

Список використаних джерел

1. Поліщук О. Гармонія як поняття дизайну, естетики, дизайн-освіти і мистецької освіти: теоретичний та методологічний аспекти // *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2025. Вип. 50. С. 437–443. DOI: doi.org/10.35619/ucpmk.50.997
2. Борець Ю. В., Шлімакова І. І. Гармонійність особистості у зв'язку з її індивідуально-типологічними властивостями // *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки. 2018. № 1(1). С. 19–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shsesbs_2018_1_4 (дата звернення: 22.03.2026).
3. Арістотель. Нікомахова етика / пер. з давньогр. В. Ставнюка. Харків: ТОВ ТЕРРА ЮА, 2025. 304 с.
4. Глумачний словник української мови у 20 томах. Український мовно-інформаційний фонд НАН України. 2015–2026. URL: <https://sum20ua.com/> (дата звернення: 22.03.2026)
5. Могі К. Нагомі: шлях до гармонії. Японське мистецтво спокою / Кен Могі; пер. з англ. І. Вовченко. Київ: Видавництво РМ, 2025. 136 с.
6. Джозеф С. Автентичність. Як бути собою. Київ: Книжкова майстерня, 2024. 243 с.